

مسئولیت متن و شکل بدوش نویسنده مضمون میباشد، عقیده نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاين نمی باشد

۲۰۱۸/۰۹/۲۶

استاد شاه محمود محمود

قلعه و مسجد تخته پل در بلخ

مقدمه:

استاد شاه محمود محمود

بنابر بیان کاتب در سراج التواریخ؛ چون شهر بلخ از مرور دهور خراب شده و آب و هوایش نیز ردی و ناگوار بود و هم سردار محمد افضل خان زیارت مرقد منور حضرت امیر المومنین علی کرم الله وجهه را در روز های جمعه برخورد لازم شمرده از روی ضراحت جبین استکات بدان عتبه علیا میسود. بنابر امور مذکور و دور بودن مزار از بلخ سردار موصوف تصمیم عزم بر احداث شهری بقرب مزار شریف کرده در سال ۱۲۶۹ هـ ق مطابق ۱۲۳۱ هـ ش مساوی ۱۸۵۲ م بلده تخته پل را احداث فرموده به مدت سه سال آباد ساخته عمارات و بیوت و اسواقتش را تمام بپرداخت و باغ و بوستان نیکوی با نضارتو فضا ترتیب نموده مکتب خانه برای تعلیم و تعلم پسرش سردار عبدالرحمن خان بنیاد نهاده برافراخت و در شهر جدید مسکن گزیده بکار حکومت پیش از پیش مشغول گشت. (۱)

تخته پل موضعیت که به فاصله هشت و نیم کیلومتر در غرب شهر مزارشریف بین ۶۷ درجه و ۱ دقیقه و ۲ ثانیه طول البلد شرقی و ۳۶ درجه و ۴۳ دقیقه و ۸ ثانیه عرض البلد شمالی واقع است. اما امروز مربوط ولسوالی نهر شاهی میباشد. با احیا مجدد افغانستان توسط احمدشاه درانی بلخ - مزار و صفحات شمال افغانستان در سال ۱۱۶۴ هـ ق مطابق ۱۱۲۹ هـ ش مساوی ۱۷۵۰ م ، بلخ را بدون این که به ماوراء النهر مرتبط باشد، از لحاظ سیاسی منسجم کرد. با وجود آن دست اندازی بخاراییان برای اشغال بلخ دیده میشد تا اینکه در سال ۱۸۴۰ - ۱۸۴۱ م امیر نصیرالله خان برای آخرین بار هنگامیکه افغانستان تحت اشغال انگلیس ها قرار داشت استفاده برده و به حمله پرداخت اما شکست خورد. بعد از آنکه انگلیس ها با تلفات سنگین افغانستان را ترک نمودند. دوست محمد برای دومین بار امیر [پادشاه] شد. موصوف برای رهایی از تعرضات برادران. فرزندان خود را به ولایات به حیث حاکم فرستاد و روی این تصمیم محمد افضل خان اولاً؛ به زرمتم و متعاقباً به مزارشریف فرستاده شد. محمد افضل خان ظاهراً بنابر گفته کاتب در سراج التواریخ به نسبت ناگواری هوا اما نسبت ضرورت نظامی دورتر از مزار شریف در محل به نام تخته پل دست به ساخت و اعمار قلعه و یا ارگ در سال ۱۸۵۵ - ۱۸۵۶ م زد.

قلعه تخته پل:

ارگ با بالا حصار تخته پل زمانی که به شیرپور مزارشریف شهرت یافته بود. محلی بود که به حیث شهر در نظر گرفته شده بود، اما در سال ۱۸۸۶ م به بعد زمانیکه نبرد بین عبدالرحمن خان و سردار اسحق خان به پایان میرسد، به غیر از سربازان، ساکنان آنجا به تدریج به مزار شریف کوچ نمودند. چنانکه در فوق اشاره شد از سال ۱۸۴۰ م زمانیکه آخرین حملات امیر بخارا به ناکامی انجامید تخته پل حیثیت نایب الحکومگی یافت و بعد از آن جز مزار شریف شد. گریزباخ (Griesbach) از این محل در سال ۱۸۸۹ م بازدید کرد، و شرح زیر از توصیف او در مورد تخته پل ارایه میشود.

این قلعه شامل دو خط دفاع است که توسط خندق آب در اطراف آن هجوم دشمن را مانع میشود. قلعه نه چندان بزرگ است، اما میشود آنرا بالا حصار مختصری گفت، بخشی از خط دفاع بیرونی به سمت شمال واقع است. خط دفاع داخلی که قلعه اصلی را تشکیل می دهد، نزدیک مربع شکل است دارای محوطه ۲۷۰۰ فتم معادل ۸۲۳ متر طول دارد ساختمان آن مانند و شیوه قلعه های معمول در افغانستان بوده است، و دیوار های آن کلاً از گل پخته [پخسه یی] که حدود ۹ تا ۱۱ فتم مساوی ۲ متر ۷۵ سانت تا ۳ متر ۳۶ سانت عرض یا ضخامت داشته و ارتفاع دیوار ها به ۱۵ فتم معادل ۴ متر و ۶۰ سانت میرسید.

د پانو شمیره: له ۱ تر ۲

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلیکنی دلیکنیزی بنی پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هیله من یو خپله لیکنه له الیرلو مخکې په خیر و لولی

این قلعه دارای چهار دروازه به چهار سمت داشت و از نظر ساختمان شبیه یکدیگر بودند که توسط برج های دایره وی؛ از دروازه ها محافظت میگردید . دروازه های ثلعه تماماً از چوب درست شده بود. تیرکش های که در برج های چهار گوشه قلعه اصلی برای حملات دفاعی با تیرکش ها اعمار گردیده است. و قلعه از آنجا محافظت میگردید. با وجودیکه کم پائین تر است اما میتوان برای دفاع از آن ها استفاده کرد. در اصل حدود ۱۰ تا ۱۲ فـت معادل ۳ تا ۳ متر ۶۵ سانت ارتفاع داشته باشد. و حدود اضافه از ۲۰ تا ۲۳ فـت معادل ۶ تا ۷ متر عرض و حدود اضافه از سه متر عمق داشت.

برج ها مدافعوی همچنان با خندق آب محاط بوده و راه دخولی آنها از دروازه های اصلی قلعه است. این شهر بیشتر به ویرانه میماند . گنبد از گدازه های ماسه ای ترکستان ساخته شده است و اغلب در معرض نابودی قرار می گیرند و به ندرت بازسازی می شوند. چهار خیابان اصلی از طریق پیچ و خم خانه های ویران شده و ساکنان آن وجود دارد . یک بازار کوچک، دو خیابان را در نزدیکی مرکز شهر تشکیل می دهد که در نزدیکی آن دیوان خاص و حرمسرای سردار محمد افضل خان واقع شده بود. آنها اکنون ویران و به خرابه تبدیل شده است . مواضع توپخانه در داخل دروازه بلخ قرار دارند اما در حال حاضر در شرایط بسیار کثیف و بسیار ناسالم است یک جاده وسیع به موازات و در داخل دیوار اصلی دیده می شود. ده هزار مرد قبلاً در تخته پل وجود داشت که از قلعه نگهداری می کردند، اما در حال حاضر (۱۸۸۹ م) توسط ۱۰۰ نفری که به تازگی فرستاده شده اند، توسط (خاصه دار یا صد باشی) فرمانده و نگهداری می شود. در نزدیکی ضلع شرق و زاویه جنوب غربی، روستا ها و دیوار های باغ نزدیک به قلعه وجود دارد. در نزدیکی ضلع جنوب غربی، چهل گزی حدود ۲۰۰۰ یارد معادل ۱۸۲۸ متری) است، اما در نزدیکی قسمت شرقی، چند باغ با چند خانه و یک زیارت، که در حدود ۸۰ تا ۱۰۰ متر از ضلع بیرونی محل فرماندهی است . اما گزارش ها میسراند زمان که گریزباخ وارد تخته پل شده ؛ این قلعه ویران گردیده بود . و قرار گاه و لوازم به دهدادی نقل داده شده بود.

مسجد تخته پل:

مسجد تخته پل با نمای بیرونی خیلی ساده که از گل پخته شده اعمار گردیده است در داخل با تزئینات خیلی شگفت انگیز آراسته گردیده است که نظیر آن را در هیچ یکی از مساجد کشور ما نمی بینیم. این رنگ آمیزی و کار های هنری نشان دهنده قرن نوزده میلادی را نمایندگی میکند . مسجد در فضای باز در کنار ارگ یا قلعه تخته پل به صورت متروک روی زمین هموار اعمار گردیده است امروز بعد از ترمیم که از طرف ریاست حفظ و ترمیم ابدات تاریخی در سال ۱۳۸۷ هـ ش بروی نمازگزاران مسدود گردیده است. مسجد تخته پل در شهر بلخ از بزرگترین مساجد بوده و تهداب آن در سال ۱۸۵۵ م توسط محمد افضل خان پسر امیر دوست محمد خان گذاشته شده بود. افضل خان این مسجد را زمانی اعمار کرد که از طرف پدر به حیث نایب الحکومه ترکستان افغانی مقرر گردیده بود. دریغا نسبت عدم توجه مردم و رهبری ولایت بلخ در طول زمان از نظر افتاد و تقریباً به ویرانه مبدل شده بود . (۲) نوت: به رویت تصویر در دهه ۷۰ میلادی هنوز هم خرابه دیوار های قلعه و مسجد به خوبی دیده میشود.

زیرنویسها:

- ۱ - کاتب - فیض محمد . سراج التواریخ ج دوم مطبعه دارالسلطنه کابل . ص ۲۱۴ .
- ۲ - دوپری - نانسی ؛ بنا های تاریخی افغانستان . ۱۳۷۷ هـ ش . ص ۵۴ . همچنان رک: محتاج - فیض الله شناسنامه ابدات تاریخی افغانستان کابل . ۱۳۹۴ هـ ش . ص ۲۰۷ .

نقاشی های داخل مسجد تخته پل

مسجد تخته پل